

Ivan Macut

SPOR OKO OPROSTA – 95 TEZA MARTINA LUTHERA

Dispute over Indulgences – 95 Theses of Martin Luther

UDK: 274Luther, M.:27-185.36

274Luther, M.: 27-185.5

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Primljeno 11/2017.

Sažetak

Kao službeni početak reformacije uzima se 31. listopada 1517. godine. Tom je prigodom, prema legendarnoj predaji, Martin Luther zakucao svojih 95 teza na vrata dvorske crkve u Wittenbergu. Prvi dio rada govori o tome što bi bili oprosti o kojima je Luther želio raspravljati, te o njihovu nastanku i širenju. Nakon toga, riječ je o okolnostima koje su navele Lutera da napiše svojih 95 teza, a to su bile ponajprije nerazjašnjena teološka pitanja koja su se vezala uz propovijedanje oprosta u Crkvi, te komu su teze ponajprije bile namijenjene. Istražuje se jesu li Lutherove teze reformatorski manifest i poziv na revoluciju ili su bile poziv na teološku raspravu. Na koncu govori se o destinatarima Lutherovih 95 teza i o istinskoj pokori kao središnjoj temi 95 teza i o pokori kao temelju Lutherove teologije.

Ključne riječi: Martin Luther; 95 teza; oprosti; pokora; reformacija.

UVODNE NAPOMENE

Kao dan početka reformacije spominje se 31. listopada 1517. godine. Toga je dana, prema po svemu sudeći legendarnim izvještajima, Luther na vrata dvorske crkve u Wittenbergu izvjesio svojih 95 teza u kojima je napao praksu propovijedanja i prodavanja oprosta; praksa koja je u njegovo vrijeme bila raširena među širokim narodnim masama te je, prema Lutheru, narod dovodila u zabludu u pogledu spasenja i sigurnosti u spasenje.

Sigurno je da ni sam Luther nije mogao predvidjeti do čega će njegove teze o oprostima dovesti, ali ipak povijesna je činjenica da su upravo te njegove teze pokrenule lavinu koju više nitko, pa ni sam Luther, nije mogao zaustaviti. Zbog važnosti koje su ove teze u ono doba imale i zbog kasnijih događaja koje su potaknule, o ovom se radu želimo pozabaviti, ukratko, samim pitanjem oprosta, dakle želimo shvatiti što su bili i u čemu je njihov problem, okolnosti koje su navele Luthera da uopće i napiše tih svojih 95 teza, da bismo kasnije nešto više rekli o samom pitanju stavljanja teza na vrata dvorske crkve u Wittenbergu te o onome što se nakon toga događalo.

6

Prije nego što krenemo s govorom o temi, spomenimo i činjenicu kako je danas, s jedne strane, u teološkim raspravama govor o oprostima slabo ili nikako prisutan¹ dok, s druge strane, vjernici kada imaju prigodu (jubilejske godine, posebna slavlja i sl.) posežu za tim duhovnim dobrom iako često nisu dostatno niti poučeni niti razumiju u potpunosti što bi uopće oprostili bili². „Razloge potiskivanja toga govora iz teoloških rasprava moguće je tražiti: u delikatnosti i 'težini' teme, u sjeni zlorabâ koje su pratile praksu oprosta kroz pojedina razdoblja povijesti Crkve, u odbacivanju nauka o oprostima od nekih kršćanskih Crkava te u uvjerenju da je duhovnost koja se oslanja na oproste teško pomiriti sa suvremenim teološkim shvaćanjima pomirenja i samom sakramentalnom pokorničkom praksom današnjih vjernika. Pojedine prigode, kao što je jubilejska godina, ponovno otvaraju pitanja discipline oprosta te traže prikladne odgovore koji bi dopirali dalje od jednostavnih odredaba o mjestima i načinima postizanja oprosta u partikularnim Crkvama.”³

---

¹ Ivan Šaško o tome kaže slijedeće: „O oprostima se u novije vrijeme nije puno pisalo s potrebnom teološkom akribijom i u skladu s teološkim usmjerenostima i naglascima, proizišlima iz Drugoga vatikanskog koncila. Prilozi o toj temi bili su uglavnom vezani uz prigode jubilejskih godina i to upravo u svjetlu pojedinih 'programatskih' pastoralnih usmjerenosti. Očito je da je potreban puno širi okvir i dublje zadiranje u tu izrazito teološku problematiku.” Ivan ŠAŠKO, *Otajstvo oprosta u otajstvu Crkve*, u: *Živo vrelo*, 1 (2016.), str. 9.

² „Papa Pavao VI. [...] 1967. godine izdao apostolsku konstituciju *Indulgentiarum disciplina*, na temelju koje je priređen »Priručnik o oprostima«, s nizom smjernica za ispravnu duhovnost vezanu uz oproste. U redovitome vjerničkome poimanju ostaju, međutim, nejasnoće i dvojbe glede razlikovanja odrješenja od grijeha i oprosta, kao i s obzirom na shvaćanje vječne i vremenite kazne.” Ante CRNČEVIĆ, *Dar oprosta iz blaga Crkve*, u: *Živo vrelo*, 1 (2016.), str. 1.

³ A. CRNČEVIĆ, *Dar oprosta iz blaga Crkve*, str. 1.

ŠTO SU TO BILI OPROSTI?

Ako želimo ispravno shvatiti teološki sadržaj Lutherovih 95 teza u kojima je progovorio o problematici oprosta, tj. nije ih *a priori* osudio i odbacio, nego se kao zauzeti dušobrižnik i doktor teologije zabrinuo nad činjenicom da su propovjednici zloupotrebljavali svoje ovlasti u proglašavanju, odnosno propovijedanju samih oprosta (*indulgentia*)⁴, potrebno je ponajprije znati što su to u biti bili oprosti koji su propovijedani i što su oni sadržavali u sebi.

Prema ondašnjem crkvenom shvaćanju, jednostavno rečeno, oprosti su bili otpuštanje vremenitih kazni za grijeh. Te je oproste udjeljivala Crkva već od 11. stoljeća te u Lutherovo vrijeme nisu predstavljali nikakvu novost. Prvi oprosti⁵ udjeljivani su u južnoj Africi i sjevernoj Španjolskoj, tj. na južnoj i sjevernoj periferiji ondašnjeg kršćanstva. Ova je inicijativa došla od biskupa tih krajeva. Među ovim biskupima posebno mjesto zauzima Wilfred von Narbonne (†1079.). U Francuskoj prvi oprosti poznati su od 3. svibnja 1019. godine kada je ređen nadbiskup od Arlesa Pontius. Njegov nasljednik Raimbaud de Reillanne, odredio je da oni koji udijeje milostinju za crkvu, zaslužuju i oprost. Uvjet za zadobivanje oprosta bio je posjetiti crkvu i dati novčani prilog za izgradnju crkve posvećene Bl. Djevici Mariji. Osim ovoga, možemo spomenuti i oproste vezane uz crkvu San Pedro (Pere) de la Portella u biskupiji Urgell (Katalonija). Tu su se 21. rujna 1035. godine sastali nadbiskupi Wilfred od Narbonne i biskup Wilfred

⁴ „[...] valja napomenuti da je latinska riječ 'indulgentia' sastavljena od *in* i *dulgere*, što bi značilo: učiniti nekome nešto lijepo, ugoditi nekome, ali i: dopustiti, darovati. Etimolozi glagol 'dulgere' povezuju s riječju 'dulcis' (sladak), koja bi eufonijom 'c' promijenila u 'g'. S druge strane, neki misle da je od korijena 'dhalgh', koji bi značenje usmjeravao prema 'obvezi da se nekome nešto dade', u smislu dužnosti, moranja. Razvidno je to u riječima slavenskih jezika: (dlugu, dluh) dug, dužnost. U dnu bi se, dakle, nalazilo značenje spremnosti da se nekome oprosti, da ga se ispriča ili podnese nešto za drugoga." I. ŠAŠKO, *Otajstvo oprosta u otajstvu Crkve*, str. 10.

⁵ „Prvi oblici oprostâ smješteni su u kontekst takozvane »tarifne pokore«, kada je sakramentalna pokornička praksa za svaki pojedinačni grijeh unaprijed predviđala određeni oblik zadovoljštine, odnosno pokore. Pojedine pobožne vježbe, molitve ili pokornička djela poimaju se kao način postizanja oprosta od vremene kazne. Uskoro će se tim 'zamjenskim djelima' pridružiti i hodočašća, razvijana osobito širenjem čašćenja relikvija mučenika i drugih svetaca u njihovim crkvama ili svetištima. Pridruženje križarskim pohodima, u svrhu čuvanja mjesta spomena na Krista Gospodina u Svetoj zemlji, također je bio način postizanja oprosta." A. CRNČEVIĆ, *Jubilejski oprost i bogatstva milosrđa. Oprosti između tradicije i suvremenosti*, u: Živo vrelo, 1 (2016.), str. 7.

od Carcassonne zajedno s mjesnim biskupom gdje su podijelili biskupske oproste. Tom je prigodom kazano kako se onima koji posjete crkvu i daju novčani prilog, opraštaju od Krista svi teški grijesi za koje bi trebalo ispaštati pokoru. Oni koji u pobožnom raspoloženju daju milostinju ili u crkvi upale jednu svijeću, mogu od svih grijeha, za koje je potrebno činiti pokoru, biti oslobođeni. Na koncu, 1046. godine nadbiskup Wilfred od Narbonne prilikom posvete samostanske crkve Sainte Marie d'Arles-sur-Tech (Roussillon), zajedno s drugim biskupima, svojim bratom Berengarom, biskupom od Elne i Wilfredom od Carcassonne, koji su odredili da se, dok još samostanska crkva nije bila gotova, oni koji daju novčani prilog u razdoblju od jedne godine oslobođeni od kazna, tj. imaju oprost. Ako bi osoba u tijeku te godine preminula, osiguravala je sebi zagovorne molitve kod Bl. Djevice Marije⁶, arkanđela Mihaela, apostola Petra i Pavla i svih svetih, za oproštenje⁷.

S vremenom, ovi su oprosti sve više i više postajali rezervirani za papu jer se smatralo kako samo papa može raspolagati duhovnim dobrima ili blagom⁸ iz kojega oprosti i proizlaze. Oprosti su se u početku odnosili na vremenski ograničene crkvene kazne, a kasnije su se odnosili i na vremenski ograničene kazne u čistilištu da bi se s vremenom njihov utjecaj prenio i na pokojne članove obitelji za koje je bilo moguće zadobiti oprost⁹. Nadalje,

---

⁶ „Godine 1216., na zamolbu svetoga Franje Asiškoga, papa Honorije III. udjeljuje poseban oprost svima koji na dan 2. kolovoza pohode crkvicu Porcijunkulu u Asizu, te, uz molitvu, pristupe sakramentima pomirenja i euharistije. Ta je povlastica pokazatelj tada već raširene discipline oprosta i njezine općeprihvaćenosti u vjerničkoj pobožnosti.” A. CRNČEVIĆ, *Jubilejski oprost i bogatstva milosrđa. Oprosti između tradicije i suvremenosti*, str. 7.

⁷ Usp. Christiane LAUDAGE, *Das Geschäft mit der Sünde. Ablass und Ablasswesen im Mittelalter*, Herder, Freiburg im Breisgau, 2016., str. 15–18.

⁸ „Zasluge Isusa Krista, molitve i dobra Blažene Djevice Marije kao i svetih Božjih ugodnika, koji su već pridruženi proslavi kod Boga, tvore duhovnu riznicu Crkve, iz čijega blaga vjernici koji su na putu kroz svijet, kao i oni koji nakon smrti prolaze iskustvo »pročišćujućega ognja«, stječu milosni dar očišćenja.” [...] Iz toga blaga Crkve, vjernik koji je raskajan za grijeha, nakon što je pristupio sakramentu pomirenja, može po molitvi, sakramentalnome životu i činima pobožnosti (uz određene uvjete koje propisuje Crkva) zadobiti oslobođenje i od vremenite kazne za počinjene grijeha. To oslobođenje nazivamo oprostom (»indulgentia«).” A. CRNČEVIĆ, *Jubilejski oprost i bogatstva milosrđa. Oprosti između tradicije i suvremenosti*, str. 5.

⁹ „Još prije negoli se u Crkvi – u 13. i 14. stoljeću – razvio sustavan nauk o oprostima, Crkva je, kao služiteljica Božjega milosrđa, poticala vjernike da, uz sakramentalnu pokoru, njeguju djela pobožnosti i milosrđa radi postizanja oslobođenja od kazni koje su posljedica grijeha. U povijesnim mijenama pokorničke

potrebno je istaknuti kako je praksa podjeljivanja oprosta bila daleko ispred njihova teološkog opravdanja, a što će uostalom i Luther iskoristiti, odnosno na što će ukazati, jer oprosti nisu pripadali u dogmatski nauk Crkve niti su bili jednodušno teološki opravdani te su postojala različita shvaćanja samih oprosta i među teolozima u 16. stoljeću.

Uz ovo, važno je istaknuti kako su oprosti imali iznimno veliku važnost u odnosu na financije Crkve. Oprosti su bili veliki izvor prihoda za sve veće potrebe rimske kurije, financiranje crkvene države, ratova, ali i za luksuzni život u Rimu. Osim toga, i velike crkvene građevine ili bazilike financirane su upravo raspisivanjem i propovijedanjem oprosta¹⁰.

Nadalje, potrebno je reći kako Crkva nije prisiljavala vjernike da kupe oproste nego su u to vrijeme kulturna klima i raspoloženje među ljudima bili takvi da su imali prenatržen osjećaj straha od muka čistilišta i pakla te je upravo ova potreba ljudi za spasenjem išla u korist propovijedanju i prodavanju oprosta. Možemo reći kako je korist od oprosta bila obostrana: Crkva je imala koristi jer je tim putem privređivala ogromna novčana sredstva, ali i vjernicima je ublaživala strah od muka čistilišta i pakla, dok su, s druge strane, vjernici kupnjom oprosta za sebe i za svoje pokojne imali sigurnost u odnosu na vječni život. Ipak, kada kažemo kako Crkva vjernike nije prisiljavala da kupe oproste, potrebno je imati na umu da su propovjednici oprosta često

---

prakse i načinâ pomirenja pokornika, unatoč raznolikosti obrednih oblika i same pokorničke discipline kroz povijesna razdoblja, nužno je zamijetiti stalnost nauka Crkve da se *oproštenje* grijeha događa po Božjemu milosrđu u sakramentalnome činu, a *oprost* od onoga što ostaje u vjerniku kao posljedica grijeha postiže pokorničkim djelima, molitvom, djelima milosrđa ili pak samim darom što ga Crkva milosno posjeduje u svojim 'riznicama', po zaslugama Krista i njegovih svetaca. Time smo već zakoračili u temeljno razlikovanje grijeha i kazne, koja je posljedica grijeha." A. CRNČEVIĆ, *Jubilejski oprost i bogatstva milosrđa. Oprosti između tradicije i suvremenosti*, str. 2.

¹⁰ „Ni sami križarski ratovi, koji su vođeni od kraja 11. stoljeća, uopće se ne bi mogli financirati bez ubiranja sredstava od oprosta, budući da u to vrijeme još nije bilo banaka koje bi mogle pokriti silovitu potrebu za kapitalom koji je bio nužan za njihovo vođenje; crkvena zabrana ubiranja kamata, koja je nevoljko ublažena tek krajem srednjega vijeka, otežavala je, dakako, bankovno poslovanje. Od kasnoga srednjeg vijeka velike su se crkvene građevine, kao i drugi veći ekonomski projekti, često financirale raspisivanjem oprosta; inače se ne bi mogle realizirati velike zadaće vezane, na primjer, uz izgradnju cesta i mostova. Utoliko je oprost – zanemarimo li njegovu važnost za pobožnost – imao dijelom onu funkciju koja će kasnije pripasti kreditima.” Bernhard LOHSE, *Martin Luther. Život i djelo*, Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik”, Zagreb, 2006., str. 44–45.

i sami sudjelovali u financijskoj dobiti od prodaje oprosta, a uz to teološka objašnjenja oprosta nisu bila dovoljno jasna i lako shvatljiva, te nije bilo neobično da su propovjednici manipulirali vjernicima te im često obećavali i ono što oprost nisu sadržavali, a sve kako bi ih vjernici u što većem broju kupili bilo za sebe, bilo za članove svoje obitelji, ali i za pokojne.

Početak 16. stoljeća papa Julije II. raspisao je oproste, a to je obnovio i njegov nasljednik Leon X. Papinski povjerenik za oproste u Njemačkoj bio je nadbiskup Albrecht od Mainza koji je 1513. postao nadbiskupom Magdeburga, a 1514. postaje nadbiskup Mainza. On je objavio napatke za propovjednike oprosta i ispovjednike. „Bile su to upute za nastup i životni stil propovjednika oprosta, za izvanjski tijek proglašavanja oprosta, ali istodobno i za naknade koje je trebalo platiti i njihovu prilagodbu platežnoj moći osobe koja se ispovijedala. Visina naknada kretala se od 25 rajnskih guldena za kraljeve, knezove i biskupe do jednog rajnskog guldena za obrtnike. Upute su također isticale višestruku milost oprosta i konkretno prenosile nauk o oprost. U njima nije bilo govora o otpuštanju budućih grijeha. Preduvjet za oprost bila je pokajnička ispovijed. Oprost se odnosio na kazne za okajane i oproštene grijeha. Daljnja milost sastojala se u dodjeli ispovjednog pisma, koje je davalo mogućnost ispovijedanja kod svećenika po želji i također opraštanja onih grijeha čiji je oprost bio rezerviran samo za papu. Dušama u čistilištu (*purgatorium*) dodijeljen je potpuni oprost svih kazni zbog grijeha. Taj oprost papa je davao umrlima na nečiji zagovor.”¹¹

Na Četvrtome lateranskom koncilu pokušalo se uvesti malo reda o pitanju oprosta. Tako se na tom saboru u poglavlju 62 odredilo: „Budući da se zbog nepromišljenih i suvišnih oprosta, koje se neki predstojnici crkava ne ustručavaju davati, preziru i ključevi Crkve i pokornička se zadovoljština slabi, odlučujemo da kod posvete bazilike oprost ne bude veći od godine dana...; a zatim da na godišnjicu posvećenja podijeljeni oprost ne prijeđe 40 dana naložene pokore. Određujemo (ovim) pismom da se uskladi i broj dana oprosta, koji se opetovano podjeljuju zbog bilo kakvih razloga, s postupcima kojih se u takvim (prilikama) običava držati Rimski velikosvećenik, koji obnaša puninu vlasti.”¹²

---

¹¹ Raymond KOTTJE – Bernard MOELER, *Ekumenska povijest Crkve 2. Srednji vijek i reformacija*, Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik”, Zagreb, 2008., str. 247–248.

¹² DS, br. 819.

Prije nego što progovorimo o kritici koju je Martin Luther uputio na račun oprosta u svojim glasovitim 95 teza o oprostima, potrebno je istaknuti kako je već filozof Petar Abelard u kasnijem radu pod naslovom *Sicte te ipsum*, dakle oko 1130. godine, pisao o zloupotrebi oprosta te kritizirao svećenike i biskupe u vezi s besramnom praksom koju su u svezi s oprostom provodili.¹³

OKOLNOSTI KOJE SU NAVELE LUTHERA DA NAPIŠE 95 TEZA

U crkvenoj provinciji Mainz i Magdeburg te također na teritoriju Brandeburga u godinama 1516. – 1518. oprosti su bili u nadležnosti nadbiskupa Albrechta od Brandeburga.¹⁴ Potrebno je napomenuti kako nadbiskupu Albrechtu nije bilo lagano pronaći osobe koje će izvršiti ovaj zadatak te je on, na koncu, 1515. godine povjeren dominikancima pod vodstvom Johanna Tetzela koji je bio vrlo uspješan propovjednik oprosta¹⁵ do te mjere da su vjernici i nakon što je Luther proglasio svojih 95 teza, odlazili u Jüteborg kako bi kod Tetzela zadobili oproste. Godine 1516. Tetzel je u biskupiji Meissen u službi Giovannija Angela Arciboldisa propovijedao oproste. U svibnju iste godine nalazi se u Wurzenu sjeverno od Leipziga. Njegove su propovijedi oprosta bile toliko zanimljive i upečatljive da su u Wittnebergu i Luther i njegov ispovjednik Johann von Staupitz za njega čuli.¹⁶ Osim preko Tetzelovih glasovitim propovijedi, Luther se s njegovim propovijedima susreo i u ispovijedanju vjernika¹⁷ te ga je to navelo da se očituje o tom za ono vrijeme jako važnom pitanju. Luther je doznao i za tzv. čuvenu rečenicu kojom se koristilo u propovijedanju oprosta: Kada novčić padne u kasu, duša iz čistilišta ide u raj.¹⁸

¹³ Usp. C. LAUDAGE, *Das Geschäft mit der Sünde. Ablass und Ablasswesen im Mittelalter*, str. 20.

¹⁴ Usp. C. LAUDAGE, *Das Geschäft mit der Sünde. Ablass und Ablasswesen im Mittelalter*, str. 235.

¹⁵ Na propovijedanju oprosta zarađivao je mjesečno čak 80 guldena. Usp. Heinz ZÄHRNT, *Martin Luther. Reformation wieder Willen*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2000., str. 89.

¹⁶ Usp. C. LAUDAGE, *Das Geschäft mit der Sünde. Ablass und Ablasswesen im Mittelalter*, str. 238.

¹⁷ Usp. Erwin ISERLOH, *Geschichte und Theologie der Reformation in Grundriss*, Bonifatius, Paderborn, 1998., str. 31.

¹⁸ Usp. Mario MIEGGE, *Martin Lutero (1483–1546). La Riforma protestante e la nascita delle società moderne*, Claudiana, Torino, 2013., str. 43. Vidi i Riccardo BURIGANA, *Lo scisma del XVI secolo: un dialogo davvero impossibile? Una rilettura al di là delle controversie dottrinali*, u: *Alle radici della divisione. Una rilettura dei grandi scismi storici*, Mario Degli Innocenti (ur.), Ancora, Milano, 2000., str. 64.

Kako bismo bolje razumjeli Lutherovu kritiku oprosta, potrebno je istaknuti kako je on u biti odrastao s praksom oprosta te za njega propovijedanje oprosta nisu bila nikakva novost. Osim toga, kada je Luther u 21. godini ušao u samostan u Erfurtu, njegov tadašnji subrat Johannes von Palatz bio je od Raimunda Peraudija stavljen u službu propovjednika oprosta. Osim toga, kada je Luther 1511./1512. putovao u Rim u ime Reda, tamo je ponio i neke oproste za pokojne. Na Luthera je neupitno utjecala Staupitzova kritika oprosta koju je izrekao u propovijedima u došašću 1516. te u korizmi 1517. godine gdje je otvoreno govorio protiv prakse oprosta te u to vrijeme i Luther počinje otvoreno preispitivati ovu praksu i to javno na Sveučilištu u Wittenbergu.¹⁹

Za Luthera nije bilo toliko problematično naplaćivanje oprosta, nego lažna sigurnost koju su ti oprosti u odnosu na spasenje pružali vjernicima. Upravo ta lažna sigurnost bila je pogrešna jer je navodila vjernike na to da posustanu u vjeri ili pak da mogu grijehiti bez prevelikog razmišljanja o samom grijehu, jer ionako mogu oprost kupiti i na taj se način pomiriti s Bogom i biti sigurni u svoje spasenje. Dakle, ne može se reći kako je Luther bio apsolutno protiv oprosta, ali je svakako ukazivao na njegove granice i upozoravao na propuste i zloupotrebe koje su propovjednici oprosta provodili, a sve kako bi i oni zaradili na prodavanju istih oprosta.

Prije nego je obznanio svojih 95 teza o oprostima, Luther se zanimao za ovo pitanje i o njemu je govorio. Naime, već je u svojim predavanjima o Psalmima iz godina 1513. – 1514. ukazivao na opasnost od lažne sigurnosti u spasenje koje bi propovijedanje oprosta kod vjernika moglo izazvati. Osim ovih predavanja na teološkom fakultetu u Wittenbergu, Luther je protiv oprosta i propovijedao. U svojim je propovijedima naglašavao da propovjednici oprosta zavode vjernike i nude im samoopravdanje, a ne vode ih samospoznaji. Opasno je bilo shvaćanje koje se uvuklo među vjernike da se preko oprosta mogu izbjeći zadovoljština i kazna nego, smatrao je Luther, bilo je potrebno da se pokajnik iskreno okrene Bogu te time potvrđuje da kaznu zaslužuje i ne želi od nje biti pošteđen oprostom.²⁰

---

¹⁹ Usp. C. LAUDAGE, *Das Geschäft mit der Sünde. Ablass und Ablasswesen im Mittelalter*, str. 240–241.

²⁰ Usp. R. KOTTJE – B. MOELLER, *Ekumenska povijest Crkve 2. Srednji vijek i reformacija*, str. 249.

Još jedna važna okolnost koja je dovela do toga da je Luther izišao sa svojim tezama jest da oprostili nisu bili dogmatski definirani te je kao doktor teologije, ali i propovjednik i dušobrižnik, imao pravo i dužnost iznijeti svoja kritička stajališta o toj temi i zatražiti da se o njoj raspravlja kako bi se riješila nagomilana pitanja i problemi koje je praksa oprosta izazivala.²¹ Međutim, budući da su oprostili bili važan izvor financiranja potreba Crkve ondašnjeg vremena, napasti oproste moglo je biti iznimno opasno i riskantno te se lako moglo završiti na lomači zbog heretičnog učenja što je Luther, ponajprije zbog političkih okolnosti, izbjegavao.

PITANJE JAVNOG OBJAVLJIVANJA 95 TEZA NA DVORSKOJ CRKVI
U WITTENBERGU

Kako je sve započelo? Luther je već 1516. ili pak 1517. javno kritizirao oprost. U to je vrijeme njegov ugled bilo na Sveučilištu, bilo u njegovu Redu rastao te je uputio javnu kritiku prakse oprosta svoga vremena. O oprostima, tj. o kritici oprosta, do nas su došle dvije Lutherove propovijedi. Jednu je održao na svetkovinu sv. Matije/Mateja, 24. veljače 1517. godine. Druga je propovijed naslovljena *Sermo de indulgentiis pridie Dedicationis, In die dedicationis templi sermo*. Datum održavanja ove propovijedi može se smjestiti između 31. listopada 1516. i 31. listopada 1517. godine.²² Lutherova je kritika imala dvostruki cilj. Naime, s jedne strane, kritizirao je praksu propovijedanja oprosta u svome mjestu te, s druge strane, kritizirao je promidžbu promicanja oprosta. Kada je tu kritiku napisao u obliku teza, sve je bilo spremno za otvorenu akademsku raspravu.

Općenito je prihvaćena činjenica kako je Martin Luther svojih 95 teza, dana 31. listopada 1517., izvjesio na vratima dvorske crkve u Wittenbergu.²³ Ipak, teolog Erwin Iserloh dovodi u pitanje

²¹ „Čak je i Lutherov izborni knez Friedrich Veliki pobožno poticao praksu oprosta. Još 1522. godine naručio je po vlastitom nakupcu zbirku relikvija iz Venecije. Jednom godišnje te su relikvije izlagane kako bi se njihovom pobožnom kontemplacijom moglo postići smanjenje kazne čistilišta. Godine 1518. 'vrijednost' relikvija u dvorskoj crkvi u Wittenbergu iznosila je ukupno 127 800 godina smanjenja kazne čistilišta.” B. LOHSE, *Martin Luther. Život i djelo*, str. 45.

²² Usp. Erwin ISERLOH, *Luther zwischen Reform und Reformation. Der Thesenanschlag fand nicht statt*, Münster, Verlag Aschendorff, 1966., str. 31–34.

²³ O ovoj je temi izišla studija pod naslovom: *Luthers Thesenanschlag – Faktum oder Fiktion*, Joachim Ott, Martin Treu (ur.), Die Stiftung Luthergedenkstätten in Sachsen-Anhalt, 2008.

ovu općeprihvaćenu istinu²⁴ o postavljanju teza na vratima crkve zbog sljedećih razloga. Naime, dana 31. listopada 1715. Luther je uputio pismo nadbiskupu Albrechtu u kojem ga moli da povuče svoju *Instructio* koja je govorila o oprostima te da propovjednicima dade drukčije upute.²⁵ Osim toga, Luther u jednom pismu papi Leonu X. od svibnja 1518. i u pismu Friedrichu Mudrom od 31. studenoga 1518. piše kako o njegovim raspravama o oprostima nije nitko znao, pa ni njegovi najbolji prijatelji, nego samo nadbiskupi Megdeburga i Brandeburga te ističe kako im je privatno pisao prije nego što su dispući o oprostima postali javni.²⁶ U tome pismu Luther ističe kako mu nije problem vika propovjednika oprosta, jer ih uostalom sam nije niti čuo, nego što kod vjernika stvaraju pogrešne predodžbe o sigurnosti spasenja kada kupe oproštajnicu te zbog raširena pogrešnog vjerovanja da duše izlaze iz čistilišta kada se ubaci novčić u škrabicu.

Budući da nadbiskupi nisu Lutheru uopće odgovorili na njegove primjedbe i pismo, Luther je teze dao u javnost. Imajući sve ovo u vidu, potrebno je istaknuti kako je Melancton prvi autor koji je nakon Lutherove smrti u predgovoru jednom djelu progovorio o postavljanju teza na vrata dvorske crkve u Wittenbergu. Međutim, problem tog Melanctonova teksta jest što on nije bio svjedok samom događaju jer je 1517. godine još živio u Tübingenu.²⁷

Ako je ova Iserlohova teza istinita, a svakako nije neoboriva, onda nadbiskupi Lutherova vremena kojima se obratio imaju još veću odgovornost zbog kasnijeg spora, a onda posljedično i zbog podjela, jer nisu reagirali na Lutherova pisma i tako su ga potaknuli da sa svojim tezama iziđe u javnost te započne nešto što kasnije ni sam Luther više nije mogao kontrolirati – reformaciju.²⁸

---

²⁴ Usp. E. ISERLOH, *Luther zwischen Reform und Reformation. Der Thesenanschlag fand nicht statt*, str. 41–55.

²⁵ Usp. E. ISERLOH, *Luther zwischen Reform und Reformation. Der Thesenanschlag fand nicht statt*, str. 45.

²⁶ „Pismo koje Luther spominje u svome dopisu izbornom knezu nosi naslov 31. listopada i sačuvano je do danas. Nalazi se u kraljevskom arhivu u Stockholmu.” R. KOTTJE – B. MOELLER, *Ekumenska povijest Crkve 2. Srednji vijek i reformacija*, str. 250.

²⁷ Usp. E. ISERLOH, *Geschichte und Theologie der Reformation in Grundriss*, str. 32–33.

²⁸ „Martin Luther nije izvjesio 95 teza 31. listopada na vratima dvorske crkve u Wittenbergu. Izvješća o tome kasnija su legenda. Ni sam Luther nikada za života nije tvrdio da je prikupio tih 95 teza. Taj je čin prvi put spomenuo Melancton.”

Nakon što je 95 teza dospjelo u javnost te su se proširile, zahvaljujući ne toliko samom Lutheru i njegovoj osobnoj inicijativi, koliko njegovim prijateljima i tiskarskom iznašašću, problem više nisu bile jedino zloupotrebe oprosta koje je Luther pripisivao propovjednicima oprosta, niti je to bio jedino sukob između pojedinih teologa ili teoloških škola oko nekog manje-više važnoga teološkog problema ili pitanja, nego se sukob vodio između doktora teologije Martina Luthera i Crkve kao institucije, a što je, na koncu, dovelo do tragične i nesretne podjele zapadnog kršćanstva koje, unatoč brojnim naporima, razgovorima i dokumentima, još nije prevladano.²⁹

ADRESATI LUTHEROVIH 95 TEZA I ISTINSKA POKORA KAO NJIHOVA
SREDIŠNJA TEMA

Nakon poziva na javnu akademsku raspravu o oprostima, a koja vjerojatno kao takva nikada nije niti održana, teze su dospjele u javnost i iznimno su se brzo proširile po cijeloj Njemačkoj. Giorgio Tourn smatra da su zbog jezika na kojem su teze bile napisane, a to je latinski jezik, očito bile upućene učenim ljudima Lutherova vremena te su one djelo učenog teologa, a nikako se ne bi smjele promatrati kao manifest upućen širokim narodnim masama i zaključuje kako su Lutherovih 95 teza djelo učenog humanista koje su trebale poslužiti raspravi između profesora teologije, a ne biti proglašene širokim masama za pokretanje revolucije³⁰. Nadalje, ove Lutherove teze nisu niti suma njegove teološke misli. U njima se tematizira samo jedan temeljni problem, a to je pitanje o oprostima. Ostale važne teme kasnije Lutherove teologije poput nauka o opravdanju, o vjeri, univerzalnom svećeništvu vjernika itd., u tezama nisu izričito spomenute. Na koncu,

---

ton 1546. godine u predgovoru drugom svesku Lutherovih latinskih djela. Ali taj Melanctonov predgovor mogao bi se na više mjesta dovesti u pitanje. Legendarno Melanctonovo izvješće prošireno je idućih godina i snažno je obilježilo protestantsku sliku o »Lutheru s čekićem«, koji udarcima po vratima dvorske crkve u Wittenbergu uništava srednjovjekovnu Crkvu kao takvu. Za Melanctonovo izvješće ne samo da nedostaje bilo kakvo onovremeno svjedočanstvo, nego ono također proturječi Lutherovim vlastitim iskazima". R. KOTTJE – B. MOELLER, *Ekumenska povijest Crkve 2. Srednji vijek i reformacija*, str. 250.

²⁹ Usp. Otto Hermann PESCH, *Martin Lutero. Introduzione storica e teologica*, Queriniana, Brescia, 2007., str. 125.

³⁰ Usp. Giorno TOURN, *Un »manifesto« della riforma?*, u: Paolo Ricca – Giorgio Tourn, *Le 95 tesi di Lutero*, Piccola collana moderna, Torino, 1998., str. 5–6.

uzimajući u obzir samo Lutherove teze, mogli bismo ih pripisati bilo kojem katoličkom teologu njegova vremena, zaključuje Tourn svoju misao³¹.

S obzirom na sadržaj Lutherovih 95 teza, ograničit ćemo se ovdje samo na središnju poruku tih teza dok istodobno nećemo ulaziti u detalje jer bi to daleko nadmašilo opseg ovog rada. Luther se u uvodu u teze ponajprije poziva na svoje akademske stupnjeve kako bi pokazao da je dovoljno stručan za raspravu na koju poziva. Naime, Luther je posjedovao titulu magistra slobodnih umijeća – *artes liberales* (ovdje su spadale gramatika, retorika, dijalektika, aritmetika, geometrija, glazba i astronomija) i svete teologije te je bio njihov redoviti profesor na sveučilištu u Wittenbergu. Osim toga, ova se rasprava trebala odvijati u Wittenbergu pod njegovim predsjedanjem, a oni koji nisu u mogućnosti osobnom prisutnošću sudjelovati u raspravi, Luther je zamolio da se pisanim putem izjasne o naznačenoj temi i to sve u ime Gospodina našega Isusa Krista³².

Glavna misao Lutherovih teza bila bi istinska pokora. Na ovoj poruci počiva u biti cijela reformacija. Ona potječe od Lutherova otkrivanja milosrdnog Boga i evanđeoskog učenja o pokori. Studirajući Pavlovu *Poslanicu Rimljanima*, Luther je u riječima „pravednik će od vjere živjeti” otkrio pravi smisao Božje pravednosti. Od tog trenutka cijelo je Sveto pismo za njega dobilo jedan novi, dublji i sadržajniji smisao, a opravdanje vjerom postalo je njegovim temeljnim načelom. Luther je shvatio da je pogrešno mišljenje, a koje je tada bilo rašireno, da čovjek svojim dobrim djelima može zadobiti spasenje. Luther, kako piše Paolo Ricca, nije obezvrjeđivao dobra djela, jer je bilo potrebno i izvanjsko očitovanje unutrašnjeg osjećaja. Ipak, koliko god dobra djela bila potrebna, ona nam ne mogu osigurati oprostjenje grijeha i spasenja³³. Ovu sigurnost potrebno je utemeljiti u Isusu Kristu, a ne u našim djelima; ne u našoj poslušnosti, nego u Kristovoj poslušnosti Ocu. Upravo to je razlog zašto Luther toliko inzistira na vjeri: jer nas jedino ona preobrazuje u Kristu i po njoj živimo

---

³¹ Usp. G. TOURN, *Un »manifesto« della riforma?*, str. 6.

³² Usp. Martin LUTHER, *95 teza*, u: Martin LUTHER, *Temeljni reformatorski spisi*, svezak prvi, preveo Goran Gajšek, Demetra, Zagreb, 2006., str. 13.

³³ O ovoj smo temi pisali u: Ivan MACUT, *Opravdanje po vjeri. Sola fides numquam sola*, u: *Služba Božja*, 53 (2013.), br. 1, str. 47–63.

u njemu. Na koncu, jedino u Kristu nalazimo spasenje i posljedno sigurnost našega spasenja³⁴.

Što bi prema Lutheru bila istinska pokora? Obraćanje prema Kristu bila bi istinska pokora čovjeka koji je svjestan svoje grješnosti i grijeha. Upravo u Kristu čovjek traži pravednost i mir. Ricca nadalje smatra kako ovo ne znači da je kršćaninov život trajna korizma, nego je to trajno obraćanje Kristu, a to obraćanje treba trajati cijelog života te ga započinjati iznova iz dana u dan. To je u biti unutarnja kršćaninova borba koja traje do konačnog ulaska u kraljevstvo Božje. To je borba i s nama samima i protiv nas samih ako smo skloni grijehu. Potrebno je boriti se, kako kaže sv. Pavao, protiv „starog čovjeka” koji je usmjeren samo na sebe, a za „novog čovjeka” koji je stvoren po Božjoj Riječi i rođen od Duha, koji po vjeri živi Bogu i bližnjemu. Obraćanje je početak ove unutarnje borbe, podcrtava teolog Ricca. Početak borbe ne garantira ujedno i našu konačnu pobjedu. Isti autor kaže kako mnogi i ne započnu ovu borbu niti išta o njoj znaju. Ova borba prava je pokora te se ne smijemo uzdati u svoje vlastite snage niti se možemo sami boriti. Ako tako činimo, sigurno ćemo izgubiti. Stoga Lutherovo stavljanje pokore u središte i govor o njoj i nama je poziv na ozbiljnost obraćenja od grijeha te trajni poziv na činjenje prave pokore³⁵.

ZAKLJUČAK

Na koncu možemo s pravom zaključiti kako se iskrena Lutherova nakana da raspravlja o određenim teološkim problemima svoga vremena izrodila u reformacijski pokret koji niti sam Luther nije mogao zaustaviti, a također ga nije mogao niti u potpunosti kontrolirati. Pokret reformacije nadrastao je i samoga Luthera i u mnogočemu odvijao se i protivno njegovoj volji i želji. Iako to Luther nije priželjkivao, ipak, početak reformacijskog pokreta s pravom se veže uz javno objavljivanje njegovih 95 teza o oprostima. Povijesne, društvene i kulturne prilike njegova vremena itekako su bile pogodne za nastanak i širenje jednoga takvog pokreta. Luther je svojim tezama, da upotrijebimo

³⁴ Usp. Paolo RICCA, *Le 95 tesi e la cristianità del nostro tempo*, u: Paolo Ricca – Giorgio Tourn, *Le 95 tesi di Lutero*, Piccola collana moderna, Torino,² 1998., str. 15–16.

³⁵ Usp. P. RICCA, *Le 95 tesi e la cristianità del nostro tempo*, str. 18–24.

slikoviti govor, zapalio početnu iskru i više taj plamen nitko nije mogao ugasiti.

Petsto godina od početka reformacije zasigurno je prigoda da se još jednom, ali sada u ekumenskom duhu, ponovno promisli o samim početcima reformacije, o Lutherovoj ulozi u nastanku i širenju tog pokreta, o ulozi Lutherovih 95 teza, i o mnogim drugim ovdje nespomenutim važnim temama. Ovaj prilog ima zadatak, između ostaloga, potaknuti teologe i ostale zainteresirane znanstvenike na nova ekumenska istraživanja povijesnih događaja toga vremena, cijeneći smjernice koje su nam za taj pothvat dane u dokumentu mješovite luteransko-katoličke komisije pod nazivom *Od sukoba do zajedništva*³⁶.

DISPUTE OVER INDULGENCES – 95 THESES OF MARTIN LUTHER

Summary

October 31, 1517 is taken as the official beginning of the Reformation. On this occasion, according to the legendary tradition, Martin Luther nailed his 95 theses to the door of the court church in Wittenberg. The first part of the article talks about what the indulgences that Luther wanted to dispute are, and also how they emerged and spread. Thereafter, the article presents the circumstances that led Luther to write his 95 theses, and those were primarily the unresolved theological issues related to indulgence preaching in the Church and whom the theses were primarily intended for. Also, it is investigated whether Luther's theses were a reformatory manifesto and a call to revolution or an invitation to theological debate. Finally, the article talks about the addressees of Luther's 95 theses and about the true repentance as the central theme of Luther's 95 theses as well as about the repentance as the foundation of Luther's theology.

Keywords: *Martin Luther; 95 theses; indulgences; repentance; Reformation.*

---

³⁶ Commissione luterana-cattolica sull'unità e la commemorazione comune della Riforma nel 2017, *Dal confitto alla comunione*, Edizione dehoniane Bologna, Bologna, 2014. Ukratko smo o ovom dokumentu pisali u: Ivan MACUT, *Važni koraci na ekumenskom putu u Katoličkoj Crkvi s kratkim osvrtom na katoličko-luteranski dijalog*, u: *Diacovensia*, 25 (2017.), br. 3, str. 475-490.